Il-varjazzjoni lessikali fir-reġistru tal-piroteknika Maltija

Carlston Grima

L-għan ta' dan l-artiklu hu li nagħti ħarsa dettaljata lejn il-varjazzjoni lessikali li nsibu fir-reġistru tal-piroteknika Maltija; togħma żgħira ta' dak li ssib fit-teżi tal-Maġisteru fil-Malti bit-titlu 'Studju Soċjolingwistiku fuq ir-reġistru tal-Piroteknika Maltija'. Dan l-artiklu jinqasam fi tliet taqsimiet. L-ewwel taqsima tħares lejn il-varjetajiet tal-lingwa, l-età u l-ġeografija bħala varjabbli soċjali, id-djalett u r-reġistru. It-tieni taqsima tittratta l-metodoloġija u l-intervisti. Din it-taqsima tispjega kif bnejt il-metodoloġija u l-intervisti u tinvolvi metodi oħrajn barranin li għenuni nagħżel liema wieħed se nuża, l-għażla tat-termini, l-għażla tal-informanti u l-lokalitajiet, u l-istudju pilota. It-tielet taqsima tinkludi l-analiżi tar-riżultati maqsuma fil-varjazzjoni tal-ġeografija jew tal-lokalità, il-varjazzjoni fonetika, morfoloġika u lessikali fir-reġistru tal-piroteknika, it-tqassim ġeografiku tal-*NSO* u l-varjazzjoni lingwistika, il-varjazzjoni tal-età, il-varjazzjoni bejn kmamar tal-istess raħal, il-varjazzjoni u l-glossarju, u kliem ieħor li daħal fil-glossarju tal-piroteknika matul l-intervisti.

Il-varjazzjoni, id-djalett u r-reġistru

Il-varjetà hija minsuġa fil-lingwa umana. In-nies jużaw forom lingwistiċi differenti f'okkażjonijiet differenti, u kelliema tal-lingwa differenti jgħidu l-istess ħaġa b'modi differenti (Biber u Conrad, 256). Hudson jiddefinixxi l-varjetà f'lingwa bħala sett ta' elementi lingwistiċi b'firxa simili. Għaldaqstant

nistgħu nittrattaw il-lingwi kollha ta' kelliema multilingwi u ta' komunità bħala varjetà waħda. Għal Ferguson, varjetà hija ġabra ta' lingwaġġ omoġenju biżżejjed biex tanalizzah bis-sistemi ta' deskrizzjoni sinkronika, b'repertorju kbir biżżejjed ta' elementi u proċessi li jiffunzjonaw fil-kuntesti formali kollha tal-komunikazzjoni (*Language Structure* 30).

Il-varjetajiet lingwistiċi jirreferu għalihom ukoll bħala djaletti (Biber u Conrad, 5). Għal ħafna nies, id-differenza bejn lingwa u djalett hija ta' prestiġju ladarba l-lingwa titqies fuq skala ogħla, madanakollu, id-djalett jagħti identità u individwalità reġjonali u soċjali lill-kelliema. Fil-fatt Briffa jgħid illi djalett huwa varjetà tal-lingwa użata minn komunità żgħira ta' nies relattivament mal-lingwa, b'karatteristiċi partikolari (fil-pronunzja, il-vokabularju, u l-grammatika), li jitnisslu minn ċirkustanzi soċjali, ġeografiċi u storiċi li jagħżluha minn oħrajn (18).

Wardhaugh u Holmes jagħżlu bejn djaletti reġjonali u djaletti soċjali (Wardhaugh 5; Holmes, *An introduction to*); tal-ewwel huma l-varjetajiet affettwati mill-ġeografija u l-oħrajn ivarjaw skont il-klassijiet jew il-gruppi soċjali. Djaletti reġjonali jvarjaw mhux biss fil-pronunzja imma wkoll fl-għażliet lessikali u l-istrutturi grammatikali. Ivarjaw ukoll fil-kliem li n-nies jużaw għall-istess oġġett jew kunċett, kif ukoll fil-fonoloġija. Id-djaletti reġjonali jistgħu jintgħażlu minn xulxin permezz ta' differenzi sintattiċi. Mill-banda l-oħra d-djaletti soċjali jinħolqu minħabba fatturi soċjali; l-istatus soċjoekonomiku, ir-reliġjon, id-differenzi etniċi jew razzjali, il-ġeografija u anke s-sess. Madankollu, hemm aspetti reġjonali għad-djaletti soċjali u bl-istess mod hemm aspetti soċjali għad-djaletti reġjonali.

Għalhekk, l-ebda djalett mhu lingwistikament superjuri jew inferjuri minn djalett jew lingwa oħra (Chamber u Trudgill, 1998). Meta norbtu d-djaletti ma' prestiġju jew edukazzjoni, inkunu qed nitkellmu fuq varjetà soċjali.

Biex varjetà tissejjaħ djalett, irid ikollha differenzi fonetiċi u fonoloġiċi, lessikali, morfoloġiċi u sintattiċi (Albert Borg, *Language and socialization*; *Lectal Variation*). Id-differenzi fil-pronunzja biss jagħmlu aċċent. Kliem marbut ma' qasam partikolari jissejjaħ reġistru u jagħmel parti mid-djaletti soċjali. L-idjolett jagħti lill-individwu identità personali u t-taħdit jirrifletti l-personalità.

L-istudju tad-djalett kellu sehem fil-varjazzjoni lingwistika fir-reġistru piroteknikù. Dan għax skont ħafna mill-informanti, id-djalett huwa l-ewwel preferenza tal-membri. B'varjetà nattiva nifhem l-ewwel ilsien li titgħallem il-persuna. L-istudju tiegħi jistħarreġ ir-rabta bejn djalett soċjali u reġjonali. L-informanti kollha jafu r-reġistru tal-piroteknika, imma ġejjin minn inħawi differenti (djaletti ġeografiċi) u huma ta' etajiet differenti (djaletti soċjali).

L-età u l-ġeografija bħala varjabbli soċjali

Il-bidla fl-użu tal-lingwa tiftaħ diversi varjabbli soċjali, ngħidu aħna, l-edukazzjoni, l-età, is-sess, ir-razza, il-klassi soċjali, u l-ġeografija. Ċerti studji soċjolingwistiċi juru differenzi bejn is-sessi (Wardhaugh 3: 310, 314, 321; Sciriha, 'The glass ceiling' 48-49; Trudgill, *Sociolinguistics: An Introduction* 3: 62) imma dan il-varjabbli soċjali ma kienx relevanti għall-istudju u għal dan l-artiklu għax il-maġġoranza tal-informanti kienu rġiel u ftit li xejn hemm nisa li jaħdmu n-nar. Il-varjabbli soċjali tal-età u tal-ġeografija kienu l-aktar relevanti għall-istudju tiegħi.

Ħafna studji soċjolingwistiċi juru differenzi fl-età. Dan hu fattur soċjolingwistiku importanti għax, kif jispjegaw Milroy u Gordon, id-differenza fl-età taffettwa l-mod kif in-nies jitkellmu għax jirrappreżentaw żminijiet differenti. Jekk, bħala regola, gruppi ta' kliem norbtuhom ma' etajiet partikolari, allura nsejħulhom "age-graded" (Meyerhoff ١٤٥). Madankollu ma nistgħux nieħdu dan l-argument bħala ġenerali għax mhux il-kliem kollu jgħaddi minn din il-fażi. Mill-banda l-oħra, jekk m'hemm l-ebda evidenza, ngħidu aħna, bidla fil-ġenerazzjoni, li varjant ikun qed ikeċċi varjant ieħor, allura l-varjabbli jkun wieħed stabbli (١٤٥).

Wardhaugh jikkwota studju li sar ġo Trondheim fin-Norveġja minn Chambers u Trudgill li juri li nisa ta' età żgħira għandhom attitudni differenti mill-kbar lejn ċerti tipi ta' mġibiet lingwistiċi (ikkwotati fi 3: 198). Sabu wkoll li l-perċentwali t'użanzi ta' ċerti forom tal-lingwa jvarjaw direttament mal-età għax hu fatt magħruf li ż-żgħażagħ jużaw lingwa differenti mill-anzjani (3: 10, 192, 198). Jista' jkun riżultat ta' fatturi oħra, bħal, pereżempju, li ż-żgħażagħ iħaddmu aktar mezzi teknoloġiċi imma l-anzjani għandhom tendenza li jkollhom stil ta' ħajja aktar fiss, u għalhekk jitkellmu b'mod konservattiv.

Fl-istudju tiegħi ttrattajt kelliema minn tliet gruppi ta' etajiet. Dan peress li kkunsidrajt il-gradi tal-età, ladarba hija relevanti għal dak li għamilt. Il-gradi tal-età jintużaw minħabba l-mod kif l-individwu juża l-lingwa jvarja b'mod gradwali skont l-età, u kif wieħed irid jikkontrolla meta jittratta l-varjazzjoni maħruġa minn differenzi fl-età bejn l-informanti fl-istudju (Wardhaugh 3: 204).

Fl-istudju inkludejt tliet gruppi ta' etajiet differenti; taħt il-31 sena, minn 31 sa 50 sena u 'l fuq minn 50. Il-maġġoranza tal-informanti kienu dilettanti sa minn età żgħira, tgħallmu s-sengħa u l-għodod li hemm bżonn; fil-fatt, issib numru kbir ta' piroteknici li jaħdmu b'mod regolari u volontarju. Huma familjari ma' x'hemm fir-ritratti jew filmati u tonqos il-probabilità li ma jkunux jafu

x'qed jaraw. Fil-qasam tal-piroteknika m'hemmx xi grupp ta' età partikolari għax ħafna nies jieħdu sehem fil-manifattura tan-nar biex kull sena jagħtu spettaklu. B'hekk, tistudja l-varjazzjoni lessikali fil-qasam tal-logħob tan-nar ikun aktar faċli u produttiv meta tikkonsidra dawn it-tliet firxiet.

Hemm numru konsiderevoli ta' nies li għandhom aktar minn 50 sena li għadhom jaħdmu n-nar. Dawn għandhom esperjenza wiesgħa u għalkemm sibt xi diffikultajiet meta intervistajthom, dawn taw kontribut siewi meta wrejthom il-materjal li ħejjejt.

Għalkemm hawn ħafna tfal u żgħażagħ dilettanti, inkludejt żgħażagħ minn tmintax-il sena 'l fuq, li għandhom il-liċenzja piroteknika meħtieġa, u żammejt f'moħħi li għadhom mhumiex tal-esperjenza u jista' jkun li ma kinux jafu t-teknikalitajiet, l-għodod kollha u l-użu differenti tal-lessemi.

Il-fattur tal-ġeografija huwa l-varjabbli soċjali prinċipali li stħarriġt biex nara l-varjazzjoni lessikali f'għalqa semantika partikolari permezz tal-lokalità tal-informanti. F'ħafna studji li saru, il-ġeografija l-aktar li taffettwa l-mod kif jitkellmu n-nies. Min-naħa għal oħra ta' pajjiż kbir aktarx issib differenzi kbar fl-użu tal-lingwa imma minn raħal għal raħal ieħor, qrib xulxin, jista' jkun li d-differenzi ma jidhrux daqshekk. Din id-differenza minn post għall-ieħor tissejjaħ *Geographical Dialect Continuum* (Chambers u Trudgill 6). Id-differenza tal-lokalità hija l-aktar fattur li tingħata importanza fil-qasam tad-djalettoloġija, ix-xjenza li tistudja d-djaletti (14).

Minkejja ċ-ċokon ta' gżiritna, stħarriġt il-kmamar kollha ta' Malta u Għawdex. B'hekk id-differenzi djalettali fuq livell lessikali mil-lokalitajiet kollha joħorġu aktar ċari. F'Malta u Għawdex hawn 32 kamra tan-nar, li huma attivi u jaħdmu b'mod volontarju. Is-sengħa tintiret mill-familja u ħafna mill-pirotekniċi jmorru fl-istess kmamar tan-nar li kienet taħdem fihom familthom. Biex l-istudju kien iktar speċifiku, il-kamra u l-persuna kienu tal-istess lokalità u b'hekk ksibt stampa komprensiva tat-terminoloġija użata mill-informanti minn kull parti differenti tal-gżejjer.

Id-djalett

Ilsienna mhuwiex realtà omoġenja iżda mogħni b'ħafna varjazzjonijiet djalettali; hija ħaġa naturali nistaqsu kif waħda minnhom saret standard, kif se naraw f'din it-taqsima.

Ħafna nies jaħsbu li d-djaletti huma forma t'espressjoni lingwistika li ma għandhiex tintuża f'diskors formali anzi jqisuhom inferjuri għall-Istandard. Fil-fatt Chambers u Trudgill jgħidu:

> *In common usage, of course, a dialect is a substandard, low status, often rustic form of language, generally associated with the peasantry, the working class, or other groups lacking in prestige. Dialect is also a term which is often applied to forms of language, particularly those spoken in more isolated parts of the world, which have no written form. And dialects are also often regarded as some kind of (often erroneous) deviation from a norm as aberrations of a correct or standard form of language. (3)*

L-istudjużi ma jaqblux ma' din it-tifsira popolari u l-istess kittieba jaqsmu fehmithom fuq is-suġġett:

> *We will, on the contrary, accept the notion that all speakers are speakers of at least one dialect – that standard English, for example is just as much a dialect as any other form of English – and that it does not make any kind of sense to suppose that any one dialect is in any way linguistically superior to any other. (3)*

Albert Borg jaqbel ukoll u jassumi li matul iż-żmien, wieħed mid-djaletti sar il-Malti Standard:

> "Madankollu nistgħu nissoponu li biex varjetà waħda saret Malti Standard kien hemm imdaħħla fin-nofs fatturi ta' natura soċjali." (*The Maintenance of Maltese 9*)

X'jagħmel il-varjetajiet tal-lingwa djaletti u mhux aċċenti?

Minkejja ċ-ċokon ta' pajjiżna, xorta mogħni b'għadd ta' djaletti. Id-djalett huwa marbut mar-raħal minħabba l-avvenimenti storiċi li jgħaddu minnhom dak ir-raħal u n-nies tiegħu. Il-varjetajiet mhux daqshekk sempliċi biex jiġu identifikati għax insibu numru mdaqqas ta' djaletti differenti. Ħafna drabi osservawhom mil-lat fonoloġiku u dejqu l-istudju. Id-differenzi fil-pronunzja biss mhumiex biżżejjed biex varjetà tissejjaħ djalett imma tista' tkun aċċent (Wardhaugh 5: 46). Chambers u Trudgill jirreferu għall-aċċent bħala

"l-mod kif il-kelliem jippronunzja, u għalhekk hija varjetà li fonetikament u fonoloġikament tagħmilha differenti minn varjetajiet oħra. Min-naħa l-oħra djalett jirreferi għall-varjetajiet li huma grammatikalment, lessikalment u kif ukoll fonoloġikament differenti minn varjetajiet oħra. Id-djaletti u l-aċċenti spiss jidħlu f'xulxin (*Dialectology* 5).

Borg (*Lectal Variation in Maltese*, 2009) jgħid li l-varjetajiet tal-Malti mhumiex aċċenti differenti iżda djaletti differenti. Djaletti mhumiex biss fil-pronunzja, imma jistgħu jkunu fuq il-bażi ta' struttura morfosintattika u/jew kif ir-relazzjonijiet semantiċi huma identifikati fis-sintassi.

Għalhekk, minkejja li l-akbar differenzi jinħassu fis-sistema fonetika, Borg isemmi wkoll diversi varjazzjonijiet morfoloġiċi, sintattiċi u lessikali (*Ilsienna*); kollha flimkien jagħmlu l-varjetajiet djaletti u mhux sempliċiment aċċenti.

Borg jagħti bosta differenzi li għandhom id-djaletti Maltin mill-Istandard; dawn li ġejjin huma xi eżempji:

Tabella 1: Il-Varjazzjonijiet lessikali

Il-Malti Standard	Id-Djalett
biskuttell	*qarmeċ* (Ħal Għargħur)
	fettul u *bezzun* (l-Għarb)
	felli (ix-Xewkija)
laħlaħt	*saffejt* (il-Bidnija)
straġi	*sintina* (in-Nadur)
kummiedji	*trampi* (ir-Rabat, Għawdex)
pitazz	*skritt*
antiporta	*boxxla*
labar tal-inxir	ċombini

Is-sors: Borg, Albert (*Ilsienna* 5; *Lectal Variation in Maltese* 14)

Tabella 2: Il-Varjazzjonijiet idjomatiċi f'Għawdex

Il-Malti Standard	Id-Djalett
sar il-ħin	*għamel il-ħin*
mort naqta' xagħri	*mort naqta' x-xagħar*
oqgħod bilqiegħda	*oqgħod baxx*

Is-sors: Borg, Albert (*Ilsienna* 5; *Lectal Variation in Maltese* 14-15)

Tabella 3: Il-Varjazzjonijiet morfoloġiċi

Il-Malti Standard	Id-Djalett
purtieri	*prieter* (in-Nadur)
karozzi	*kroroz* (in-Nadur)
torti	*torot* (in-Nadur)
sefturi	*sfieter* (San Ġiljan)
kutri	*kwieter* (Birkirkara)

Is-sors: Borg, Albert (*Ilsienna* 6; *Lectal Variation in Maltese* 10-11)

Tabella 4: Il-Varjazzjonijiet sintattiċi

<table>
<tr><th>Il-Malti Standard</th><th colspan="2">Id-Djalett</th></tr>
<tr><td>mhux qed imur / mhux qiegħed imur</td><td colspan="2">ma qedx imur (l-Imġarr)</td></tr>
<tr><td>kont għoddni żlaqt / kont kważi żlaqt</td><td>kont żlaqt</td><td rowspan="2">(F'xi djaletti jintuża biss il-verb kien)</td></tr>
<tr><td>kien għoddu miet / kien kważi miet</td><td>kien miet</td></tr>
</table>

Is-sors: Camilleri ("Language, Education and Socialisation") u Borg, Albert (*Lectal Variation in Maltese* 11)

Dawn kollha xhieda ta' kemm id-differenzi fit-taħdit bejn l-irħula mhumiex biss fil-pronunzja, u iktar 'il quddiem jiena wkoll nuri l-varjazzjonijiet fonetiċi, morfoloġiċi u lessikali li sibt fir-reġistru tal-piroteknika.

Il-Maltin kif iħarsu lejn id-djaletti?

Il-Maltin għandhom termini popolari biex jirreferu għall-varjazzjoni lingwistika, fil-lingwa tagħhom. Il-Malti Standard isejħulu "pulit" filwaqt li nisimgħu b'ħafna laqmijiet li jintużaw għad-djalett, bħal "imgħawweġ", "imkisser", "imfarrak" u "ikrah". Skont Albert Borg, in-nies ta' Ħal Qormi jużaw l-espressjoni "jitkellem bit-tuf" għal min jitkellem bid-djalett (*Lectal Variation in Maltese* 1) u Incorvaja qal li f'Marsaxlokk tingħad l-espressjoni "jitkellem bit-tu" ('Ix-Xlukkajr'). Dawn it-titli mhumiex ġejjin biss min-nies li jitkellmu bl-Istandard għax, kultant, dawk li jitkellmu bid-djalett ukoll jgħidu li jgħawġu, ikissru, ifarrku jew jitkellmu bl-ikrah.

Alexander Borg argumenta li, probabbilment, id-djaletti jispiċċaw fil-ġenerazzjoni ta' warajh ('Reflexes of Pausal Forms') imma sal-lum, għadhom ħajjin. Jista' jkun li d-djalett naqas minħabba raġunijiet soċjali bħalma huma ż-żwiġijiet bejn persuni minn irħula differenti u ċ-ċaqliq demografiku.

Illum indunajna li d-djaletti għandhom importanza kbira fil-qasam lingwistiku; għalkemm domna, konna fil-ħin ladarba għadhom magħna. Xi Kunsilli Lokali jħarsu lejn id-djalett bħala parti mill-identità tar-raħal u jorganizzaw diversi programmi u festivals marbutin magħhom, bħal fiż-Żejtun, il-Munxar u l-Għarb. Il-problema hi li f'dawn l-okkażjonijiet xi nies jiddejqu jitkellmu bid-djalett fil-pubbliku minħabba l-istigma li għadha teżisti, mhux għax m'hemmx nies li jużawh.

Ir-reġistru

Mill-perspettiva tal-lingwa, ir-reġistru hu stat jew tip ta' varjazzjoni lingwistika li mhuwiex assoċjat ma' post ġeografiku imma ma' gruppi ta' nies li għandhom l-istess interessi jew ma' ċirkustanzi ta' użu partikolari bħalma huwa xogħol, sengħa jew kultura. Mill-perspettiva tar-reġistru, il-lingwa hija grupp ta' reġistri flimkien (Ghadessy, 282). Trudgill ifisser reġistru bħala "varjazzjonijiet lingwistiċi li huma marbuta ma' professjonijiet, okkupazzjonijiet u anke suġġetti"

(*On dialect* 101). Ir-reġistri huma karatterizzati minn differenzi fl-użu ta' kliem partikolari jew fl-użu tal-kliem f'sens partikolari (Biber u Conrad, 46). De Beaugrande jgħid li l-ekwivalenti ta' 'reġistru' tista' tkun 'lingwa ristretta' u jiddefiniha bħala qasam ta' esperjenzi jew azzjonijiet, li jkollu 'l-grammatika u d-dizzjunarju tiegħu' (Ghadessy, 8). Min-naħa l-oħra Halliday (1964) kif ikkwotat minn Leckie-Tarry, ifissru bħala konfigurazzjoni ta' riżorsi semantiċi li membru f'soċjetà kulturali jassoċjah ma' sitwazzjoni partikolari. Dan ikun aċċessibbli f'kuntest soċjali (Ghaddessy, 29).

Xi eżempji jinkludu r-reġistru mediku, tas-sajd, tal-biedja, tal-bini, tal-ekonomija, tal-mużika, tal-isport, tal-qorti, u tal-internet. Nies li jmissu ma' oqsma bħal dawn jaddottaw terminoloġija speċjalizzata biex jiftiehmu bejniethom malajr u b'mod preċiż. Biż-żmien, il-lingwa tagħhom tiżviluppa aktar karatteristiċi - sintattiċi, fonoloġiċi u anke morfoloġiċi - li jiddistingwuhom minn gruppi oħrajn. Eventwalment, reġistri speċjalizzati jistgħu jsiru diffiċli għal min ma jkunx midħla tagħhom u tal-qasam fejn jitħaddmu (Holmes, *An introduction to Sociolinguistics* 276).

Jekk persuna tkun parti minn grupp li juża reġistru partikolari u jkollha esperjenza personali li tuża r-reġistru b'mod effettiv, l-għarfien tagħha se jkun ikbar (Biber u Conrad, 37). Jista' jkun li xi persuni jkunu midħla ta' iktar minn reġistru wieħed għax ikunu jagħmlu parti minn gruppi differenti. Pereżempju wieħed jista' jkun kaxxier ta' bank u plejer tal-futbol. L-użu tar-reġistru jgħin biex wieħed jesprimi l-identità tiegħu f'ħin u f'post partikolari, jiġifieri kif jixtieq li jippreżenta lilu nnifsu lill-oħrajn.

Ir-reġistru pirotekniku huwa wieħed mill-aktar taqsimiet importanti fl-istudju soċjolingwistiku, l-għaliex wieħed mill-għanijiet tal-istudju kien li niġbor kliem u espressjonijiet mill-qasam tal-logħob tan-nar. Ħadli sentejn biex bnejtu għax ridt li jkun xogħol kemm jista' jkun sħiħ. Ippruvajt niġbor termini marbutin mal-logħob tan-nar. Ħadt ħsieb li jkolli l-lessiku rreġistrat f'xogħlijiet akkademiċi, oħrajn ippubblikati u elettroniċi, u ma setax jonqos li stħarriġt it-taħdit tal-piroteknici li jipprattikaw is-sengħa.

Ir-reġistru pirotekniku qsamtu fi ħdax-il qasam taħt erba' kategoriji. It-termini niżżilthom l-ewwel skont il-qasam li jaqgħu fih u mbagħad f'ordni alfabetiku. B'hekk organizzajt kollox b'mod li min ifittex fil-glossarju ma jintilifx. Ir-reġistru qassamtu hekk:

L-istadju bikri fil-Piroteknika
1.1. L-elementi kimiċi
1.2. Is-sustanzi kimiċi
1.3. It-taħlit

Spjega tal-proċessi ewlenin fil-Piroteknika
2.1. Il-proċess tal-porvli
2.2. Il-proċess tal-berqa
2.3. Il-proċess tal-istilla
2.4. Il-proċess tal-logħob tan-nar

Il-varjetà ta' logħob tan-nar f'Malta
3.1. In-nar tal-ajru
3.2. In-nar tal-art

Tagħrif ġenerali fuq il-Piroteknika
4.1. Informazzjoni oħra
4.2. Verbi użati fil-logħob tan-nar

Kull varjant poġġejtu taħt l-aktar kelma popolari fost il-pirotekniċi. B'hekk, min jikkonsulta l-glossarju u jara l-kelma li jixtieq, barra t-tifsira u s-sors, ikollu tagħrif fuq lessiku differenti li kmamar tan-nar oħrajn jużaw. Meta jkun hemm nota li kelma tinsab f'qasam ieħor, dan mhux xi nuqqas, imma għax l-oġġett jintuża għal affarijiet oħra, u jkollu tifsira simili jew differenti. Ngħidu aħna, il-kelma *murtal* tinsab fl-oqsma tan-*Nar tal-ajru* u f'tan-*Nar tal-art* għax il-kelma hija polisemika (kelma li għandha żewġ tifsiriet).

Il-glossarju pirotekniku ta' 1207 termini jurina li din hi sengħa ħajja, imħaddma minn pirotekniċi żgħażagħ u anzjani, li jaħdmu lejl u nhar. Is-sodisfazzjon tagħhom jidher fil-prodott finali li jinħaraq f'temp ta' ftit ħin. Barra minn hekk, dan kollu huwa xhieda kemm l-ilsien Malti huwa mogħni lessikalment f'oqsma li jmissu magħhom bosta fil-ħajja ta' kuljum.

Il-Metodoloġija

Is-soċjolingwistiċi jużaw firxa ta' metodi biex jiġu analizzati l-lingwa u l-attitudnijiet li l-kelliema jkollhom lejn il-lingwa. Dawn jinqdew kemm b'metodoloġiji kwalitattivi, li jfittxu fil-wisa', u kemm b'metodi kwantitattivi, b'tiftix fil-fond (Wimmer u Dominick 40).

Jien iddeċidejt li nużahom it-tnejn għax, skont Neuman, dawn iż-żewġ metodi, għalkemm differenti jikkumplimentaw lil xulxin (*Social Research Methods* 151). Silverman jgħid li meta flimkien joħorġu iktar il-validità tar-riċerka (43-38).

Għamilt l-iktar studju kwalitattiv għax permezz tal-intervisti ġbart l-informazzjoni mingħand l-informanti li setgħu jwieġbu kif iridu; dan għenni niġbor dak li kelli bżonn. Huwa wkoll studju kwantitattiv minħabba li analizzajt l-informazzjoni li nkun ġbart fl-intervisti u qed nippreżentaha bħala statistika. L-istudju wettaqtu permezz ta' intervisti billi wrejt lill-informanti ritratti u filmati tal-affarijiet li qed nistħarreġ. Għamilt mill-aħjar li stajt biex ma ninfluwenzax il-lessiku li slitt mill-informanti, jew li tal-inqas ma nħallix daqshekk effett, u għalhekk ġbart l-informazzjoni indirettament. Ħafna riċerkaturi jimxu bl-istess mod, tant li Neuman isostni li l-azzjonijiet jew l-imġiba tal-intervistatur m'għandhomx jaffettwaw ir-rispons tal-informanti, anki jekk jerġa' jistaqsihom ħaddieħor (*Social Research Methods* 308-9). Fil-fatt, ma ggwidajtx lill-informanti biex jagħtu risposta definita imma ħallejthom jgħidu li jridu skont l-għarfien personali.

Il-mod indirett, li ma jeħtieġx irrekordjar, bdewh Jaberg u Jud u r-riċerkatur li jużah ma jużax kliem li għandu x'jaqsam mal-varjanti li qed jipprova jislet, jiġifieri ma jgħidx xi ħaġa bħal: "Kif tgħid fetqa?", iżda juri stampa jew jipponta lejn l-oġġett u jistaqsi mistoqsijiet bħal, "Din x'tgħidilha?" (Chambers u Trudgill 22). Il-kliem li għażilt ħadtu mill-11-il taqsima tal-glossarju. Dan jammonta għal 150 ritratt jew filmat ta' affarijiet marbutin mas-sengħa bil-varjanti tagħhom wara xulxin skont il-qasam jew l-oqsma li jinsabu fih. Ħafna mill-kliem; kemm nomi kif ukoll verbi, jintqal u jintuża mill-pirotekniċi Maltin.

L-informanti kienu minn tliet gruppi differenti ta' età; wieħed taħt it-tletin sena, it-tieni minn wieħed u tletin sa ħamsin sena u l-ieħor minn wieħed u ħamsin 'il fuq. Meta bdejt ngħidilhom bl-iskop tar-riċerka tiegħi kollha aċċettaw bil-qalb. L-informanti f'dawn il-gruppi ħadthom mill-kmamar tan-nar kollha ta' Malta u Għawdex u ħadt ħsieb inkellimhom wiċċ imb wiċċ biex niftiehmu meta ħa niltaqgħu għall-intervista. Jien għażilt nies li joqogħdu fl-istess raħal fejn tinsab il-kamra tan-nar u pprovajt ma ninkludix dilettanti li ma baqgħux jgħixu fir-raħal jew fil-belt fejn trabbew. F'Malta u Għawdex hawn 32 kamra tan-nar differenti, li huma attivi u jaħdmu b'mod volontarju, u biex ikolli stampa ċara tal-varjazzjoni lessikali, żorthom kollha. Il-maġġoranza tal-irħula u l-ibliet Maltin għandhom tradizzjoni twila fil-piroteknika li ntirtet sal-lum il-ġurnata. Bil-kontribut tiegħi qed niżgura li tinkiseb deħra komprensiva tat-terminoloġija minn kull parti tal-gżejjer f'dan il-qasam semantiku.

Qabel bdejt l-intervisti, għamilt studju pilota billi ppruvajt il-metodoloġija u mort f'5 kmamar tan-nar imbegħdin minn xulxin u ħadt 3 informanti minn kull waħda, ilkoll bil-kriterji meħtieġa, biex ikolli kampjun ta' 15-il persuna, u biex jekk ikun hemm xi difetti jew bżonn li nbiddel xi stampi nkun nista' nagħmel dan qabel ma nagħmel l-intervisti propja.

Mill-istudju pilota indunajt li kelli nbiddel xi stampi biex ikunu jiftiehmu u jintgħarfu aktar, ridt inżid stampi oħra u definizzjonijiet qosra għal uħud mit-termini li juru element jew sustanza kimika, peress li kienu ambigwi ħafna u damu xi ftit ma weġbuhom. Il-ħin ta' kemm iddum l-intervista jiddependi ħafna mill-informant kemm jaf u kemm idum biex jiddiskrivilek l-istampa jew jgħidlek il-kelma.

Apparti li kelli bżonn nagħmel dawn il-bidliet, l-istudju pilota wrieni li għalkemm hemm għadd ta' varjanti, l-intervisti jimxu u ma jeħdux daqshekk fit-tul; għaldaqstant għażilt li nżommhom kollha, u l-informanti ma ddejqux jikkontribwixxu u taw sehemhom kemm setgħu, avolja kien hemm għadd ġmielu ta' ritratti u filmati. B'dan kollu żgurajt li l-metodoloġija tkun soda u tkun tista' tħalli l-frott mixtieq.

Il-varjazzjoni tal-ġeografija

L-istudju tal-varjazzjoni f'reġistru huwa punt importanti fis-soċjolingwistika. Dan minħabba li hemm żewġ varjetajiet ewlenin ta' lingwa fi kwalunkwe komunità; varjetajiet assoċjati ma' gruppi differenti – id-djaletti, u varjetajiet assoċjati

ma' użu f'sitwazzjonijiet differenti – ir-reġistri. Ħafna lingwisti, bħal Hymes, Halliday, Crystal, Ferguson u Pike, taw importanza lil dawn iż-żewġ varjetajiet.

Uħud mis-soċjolingwisti jinjoraw il-varjazzjoni fir-reġistru u jiffukaw fuq il-varjazzjoni djalettali. Ħafna studji soċjolingwisti jagħtu kapitli sħaħ fuq il-varjazzjoni djalettali reġjonali u soċjali u jagħtu diskussjonijiet qosra fuq il-varjazzjoni fir-reġistru. Madankollu, fil-varjazzjoni soċjolingwistika tradizzjonali, il-komunità lingwistika ġiet studjata kważi esklussivament b'referenza għall-varjazzjoni bejn il-kelliema tagħha, u mhux madwar is-sitwazzjonijiet li fihom dawk il-kelliema jużaw il-lingwa (Biber u Conrad, 264).

Halliday jagħmel differenza bejn reġistru u djalett. Id-djalett hu varjetà tal-lingwa li tagħmel referenza għall-kelliem; li turi int min int, waqt li r-reġistru fis-soċjolingwistika hu varjetà li tirreferi għall-kuntest soċjali tal-kelliem; juri xi jkun qed jagħmel f'dak il-ħin (Halliday, 157). Iżid ukoll li d-djaletti jvarjaw fil-fonetika, fil-fonoloġija u fil-grammatika lessikali imma mhux fis-semantika. Min-naħa l-oħra r-reġistri jvarjaw fis-semantika, fil-grammatika, fil-lessiku u kultant fil-fonoloġija. Għalhekk, għal reġistru, is-semantika hija l-fattur ta' kontroll skont it-tip ta' sitwazzjoni jew esperjenza (Ghadessy, 10).

Kemm id-djalett kif ukoll ir-reġistru għandhom x'jaqsmu ma' varjetajiet tal-lingwa Standard. Id-djalett mhuwiex xi ħaġa mejta imma huwa ħaj u jiġi mitħaddet kuljum kif jixhed il-kliem użat fl-intervisti u l-analiżi tiegħu. Id-djalett iservi sabiex in-nies ta' dik il-komunità jkunu jistgħu jinftiehmu bejniethom u li jkun komdu għalihom. Id-djalett joħroġ iktar b'mod spontanju speċjalment fejn il-kelliem ikun f'ambjent familjari jew fil-preżenza ta' xi kelliem ieħor tad-djalett. Din nittrattaha f'iktar dettall fit-taqsima li jmiss. Normalment, id-djalett, ikun ibbażat fuq varjazzjonijiet reġjonali, jiġifieri skont fejn tkun trabbejt. Ir-reġistru għandu x'jaqsam mat-tip ta' xogħol jew delizzju tal-persuna, indipendentement minn fejn tkun il-persuna. Ir-reġistru jista' jkompli jżejjen id-djalett u jagħmlu iktar uniku.

Meta d-djaletti jiġu studjati, ħafna jiffukaw fuq fatturi lingwistiċi li mhumiex assoċjati ma' differenzi fit-tifsira. Differenzi fonoloġiċi pereżempju jagħtu identità fuq il-grupp reġjonali jew soċjali li l-kelliem jidentifika ruħu miegħu. L-istess għal differenzi grammatikali u lessikali. Uħud mid-differenzi lingwistiċi mhumiex funzjonali, imma xi forma lingwistika tkun assoċjata ma' grupp soċjali partikolari (Biber u Conrad, 11).

Għal Biber u Conrad, il-varjazzjonijiet lingwistiċi użati fi studji tar-reġistri huma l-oppost minn dawk użati għal studji djalettali. Il-varjazzjonijiet fir-reġistri

huma funzjonali kuntrarju għal varjazzjonijiet djalettali li huma purament konvenzjonali (11).

Għalkemm ħafna mill-istudji soċjolingwistiċi jiffukaw fuq differenzi lingwistiċi bejn id-djaletti, id-differenzi lingwistiċi bejn ir-reġistri huma iktar estensivi. Differenzi djalettali juru l-identità tal-persuna fi ħdan il-grupp soċjali. Irrispettivament minn kwalunkwe differenzi djalettali, kelliema li jużaw l-istess reġistru qed jagħmlu eżerċizzju komunikattiv simili. Għalhekk il-fatturi lingwistiċi użati f'sitwazzjoni partikolari huma simili għall-kelliema minn djaletti differenti (Biber u Conrad, 12).

F'pajjiżna, ir-reġistru tal-piroteknika tista' tgħid li huwa parti mid-djalett ta' kull lokalità. Madanakollu mhux kull kelliem li jħaddmu jitkellem bid-djalett ta' fejn trabba, għax hemm postijiet li m'għandhomx wieħed. Fil-fatt, dan ir-reġistru mhuwiex popolari ma' kulħadd imma ma' dawk li jaħdmu n-nar biss.

Waqt dan l-istudju soċjolingwistiku ġew intervistati 32 kamra tan-nar f'Malta u Għawdex. Għall-iskop tal-analiżi, il-kmamar tqassmu f'sitt gruppi skont kif ġew imqiegħda fiċ-ċensiment li sar fl-2011 mill-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika; Għawdex, in-naħa ta' fuq ta' Malta, il-Punent ta' Malta, ix-Xlokk ta' Malta, in-naħa ta' fuq tal-Port u n-naħa t'isfel tal-Port.

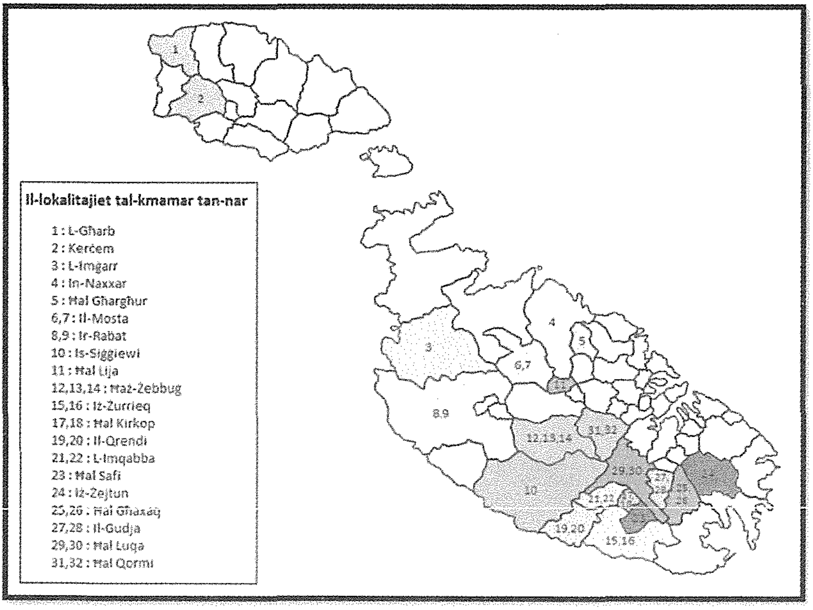

Mill-istudju li sar irriżulta li hemm tliet xejriet ewlenin fil-varjazzjoni ġeografika:

- varjazzjoni minima: Il-maġġoranza (80% jew aktar) tal-parteċipanti ta' kull grupp ġeografiku jużaw l-istess terminu. Dawn jammontaw għal 35%.
- varjazzjoni ċara: Il-gruppi ġeografiċi jużaw terminu differenti għall-istess ritratt jew vidjow. Dawn jammontaw għal 63%.
- varjazzjoni mingħajr tendenza ċara: il-qbil ma jkunx muri ladarba l-persentaġġ tal-parteċipanti jkun tqassam mat-termini kollha fis-sitt gruppi. Dawn jammontaw għal 1%.

Fir-reġistru tal-piroteknika nsibu numru ta' kliem li kemm hu kif ukoll tifsirietu mhuwiex parti mill-Malti Standard u lanqas huwa mniżżel fid-dizzjunarji tal-Malti. Dan il-kliem jinftiehem mill-kelliema li jaħdmu n-nar u n-nies qrib tagħhom. Fost il-pirotekniċi nsibu xi varjazzjonijiet fonetiċi u lessikali fi kliem li għandu x'jaqsam mal-qasam tal-logħob tan-nar bħalma nistgħu naraw fit-tabella li jmiss. Uħud minn dawn it-termini naħseb li jintużaw f'varjazzjoni ħielsa jew il-kelliem ikun juża tnejn jew tlieta minnhom f'varjazzjoni ħielsa. Imma t-termini l-oħra nissuspetta li jintużaw f'distribuzzjoni komplimentarja, speċjalment fejn hemm varjazzjonijiet fonetiċi, għax ftit huma dawk li jużaw żewġ termini jew iktar.

Mit-termini li ngħataw waqt l-intervisti meta l-pirotekniċi ġew murija r-ritratti u l-vidjows, ħareġ li 5% huma ta' varjazzjoni fonetika biss, 15% huma ta' varjazzjoni fonetika kif ukoll lessikali, waqt li 81%, il-maġġoranza, huma ta' varjazzjoni lessikali biss. Għal aktar tagħrif fuq dawn id-differenzi fonetiċi u lessikali, ara t-taqsima *Aspetti lessikali u grammatikali li nsibu f'dan il-glossarju* f'kapitlu 3 fit-teżi tal-*MA*.

Varjazzjonijiet fonetiċi biss fi kliem marbut mar-reġistru tal-piroteknika	It-tifsiriet tat-termini
kkumlikar$_1$ / *kkumnikar*$_1$	Il-proċess li tgħaqqad il-mazzi tal-fetqiet tal-kaxxi flimkien.
miċċa / *niċċa*	Spag u tajjar midluk bil-porvli magħġun fl-ilma u l-gomma. In-niċċa ssir fi ħxuniet differenti skont l-użu. Fil-fatt il-miċċa tintuża ħafna fix-xogħol tan-nar.
pajlar / *parlar*	Tip ta' għoqda li tissikka biss użata ħafna fix-xogħol tan-nar.
raġġetta / *ruġġetta*	Berqa li ttajjar raxx abjad. Hija magħmula minn taħlita tal-berqa imma l-materjal li jintuża jtajjar raxx daqsxejn bajdani u jagħmel effett sabiħ fl-ajru bħal bukketti tal-kulur.
funtana / *fintuna* / *funtuna*	Skartoċċ ikkargat bil-porvli jew titanju jew bit-taħlita tal-kulur b'tarf wieħed ikun issiġillat b'tapp tat-tafal u mit-tarf l-ieħor ikun magħluq permezz ta' takka tat-tafal imtaqqba b'niċċa rqiqa ġo fiha, li tipprovdi s-saħħa biex iddawwar il-mekkaniżmi jew l-irdieden.
Varjazzjonijiet fonetiċi u lessikali fi kliem marbut mar-reġistru tal-piroteknika	**It-tifsiriet tat-termini**
marżebba / *marżeppa* / *mazza* / *mazza tal-injam*	Tip ta' mazza li tintuża biex waqt it-tkeskis tal-porvli, wara li l-porvli jitħallat mal-ilma u jingħaġen, jissawwat biha biex jiġi ħaġa waħda.
bukkett$_1$ / *bukkett tal-kulur* / *kurċetta* / *pukkett* / *misluta tal-kulur*	Il-fetqiet tal-kulur żgħar li jkun hemm fil-murtali tal-logħob, li jew ikunu ppustjati fi skrataċ żgħar jew tintefa' l-istilla mal-porvli.
sfiera / *sfera* / *raġġiera*$_1$ / *ruġġiera*	Qasma ċilindrika li jkollha stilla li tħalli r-raxx jew denb.
masklu / *kavallett* / *murtalett*$_2$ / *murtarett*	Reċipjent tal-bronż jew ħadid li kienu jaħarqu n-nar fih il-kavallieri.

Varjazzjonijiet lessikali biss fi kliem marbut mar-reġistru tal-piroteknika	It-tifsiriet tat-termini
faħam / karbonju	Element involut fis-sustanzi kimiċi li jintużaw fil-manifattura tan-nar. Dan huwa fjuwil mhux metalliku u għalhekk iktar stabbli. Il-faħam għandu ħafna forom bħall-grafit u faħam tal-kannol. Dan l-element huwa wieħed mit-tliet komponenti biex isir il-porvli.
stilla / tapp tal-kulur / ċappa kulur	Il-kulur magħmul mit-taħlit. Hi waħda mill-ħafna tikek li jkun fih murtal tal-kulur fis-sema. Stilla ċċilindrata tkun ippustjata fil-fetqiet u stilla tonda fil-ballun.
plakka$_1$ / takka tal-injam / sopratakka / takka tat-tir	Takka tal-injam x'aktarx ħoxna xi tliet pulzieri jew erba' jew aktar, li titqiegħed taħt il-kawwara fejn magħha jħabbat l-iskartoċċ tat-tir.
murtal bandieri / murtal maqsum / murtal flieli	Meta jkollok murtal bi tliet fetqiet u bomba, illi jkunu nofs kulur mod u nofs kulur mod ieħor jew maqsumin f'żewġ kuluri.
barrama / barma / barramina / karga$_1$ / kargiera$_1$	Għodda għall-brim tal-iskrataċ tal-fetqiet ta' kull xogħol tan-nar tal-ajru ta' daqsijiet varji.
ċentru$_1$ / għanqbuta	Iċ-ċentru ta' kull fetqa kulur jew beraq li jkun magħmul minn stilla rqiqa.
qronfla/ ġummiema	Biċċiet ta' niċċa bejn fetqa u oħra mat-temp.
tlugħ / prinċipal / sfera ta' murtal	It-temp imnejn jibda jaħdem murtal.
mrewħa / kanun	Disinn maħdum fil-ħadid f'forma ta' mrewħa illi jintrabtu magħha għadd ta' kanen żgħar jew sensiela ta' kolpi singli normalment bi fjammi jew żbruffaturi.
musketterija / trikkitrakk$_1$	Ħafna bombi żgħar trikkitrakki. Din tinħaraq biex tagħti sinjal lill-pirotekniċi biex jaħarqu l-kaxxa tal-ħruġ meta toħroġ l-istatwa u anke tinħaraq mill-każini meta tgħaddi l-istatwa minn quddiemhom jew għal xi briju ta'marċ.

bott / tank$_3$ / tanbur	Forma ta' tank użat fin-nar tal-art, fejn fih jidħlu l-ingranaġġi u meta jdur, wieħed idawwar lil ieħor.

Għal aktar eżempji ta' differenzi lessikali, ara l-glossarju f'kapitlu 4 tat-teżi tal-*MA*.

L-aktar varjazzjonijiet li jidhru bejn il-Malti Standard u d-djaletti huma fonetiċi u lessikali. Madankollu wieħed jista' jsib xi varjazzjonijiet morfoloġiċi. Dawn huma wħud mill-varjazzjonijiet morfoloġiċi li nsibu fir-reġistru pirotekniku:

Varjazzjonijiet morfoloġiċi fi kliem marbut mar-reġistru tal-piroteknika	Malti Standard
bombiet **(plural sħiħ)**	*bombi*
użini, inżulijiet **(plural sħiħ)**	Jista' jkun **ma jingħadux**
kanni **(plural sħiħ)**	*kanen*
fnatan **(plural miksur)**	*funtani*
mrewwaħ **(plural miksur)**	*mriewaħ*
sfejjer **(plural miksur)**	*sferi*
stilla, niċċa **(kollettiv)**	Użati fis-**singular**
porvli **(kollettiv)**	Użata fil-**plural**
nharu, lejlitu **(nom bil-pronom meħmuż)**	Jista' jkun **ma jingħadux**

Għal aktar tagħrif fuq dawn id-differenzi morfoloġiċi, ara taqsima *Aspetti lessikali u grammatikali li nsibu f'dan il-glossarju* f'kapitlu 3 tat-teżi tal-*MA*.

Joħroġ ċar li r-reġistru pirotekniku għandu sistemi fonetiċi u fonoloġiċi li huma differenti minn tal-Malti Standard. Barra minn hekk, ir-reġistru għandu varjanti lessikali li ma ssibhomx fil-Malti Standard u għalhekk dan il-lessiku jinftiehem mill-kelliema li jimmanifatturaw il-logħob tan-nar. Dan juri li l-qasam tal-logħob tan-nar għandu identità lingwistika li tiddistingwih mill-Malti Standard u mid-djalett.

It-tqassim ġeografiku taċ-ċensiment u l-varjazzjoni lingwistika

Għalkemm għall-analiżi t-tqassim tal-kmamar tan-nar sar skont iċ-ċensiment tal-2011, mhux kull grupp ġeografiku neċessarjament jirrifletti r-realtà tal-

varjazzjoni lingwistika. Fi kliem ieħor, jista' jkollok reġjun li fiċ-ċensiment jitqies bħala grupp ġeografiku wieħed, eżempju x-Xlokk, iżda f'dan l-istħarriġ soċjolingwistiku deher kemm-il darba bħala żewġ gruppi lingwistiċi jew aktar. Fil-fatt, mill-ħames eżempji li użajt f'din it-taqsima, li ftit jew wisq jirriflettu s-sitwazzjoni ġenerali, joħroġ b'mod ċar li mhux dejjem hemm qbil bejn il-varjazzjoni lingwistika fil-qasam tal-piroteknika u t-tqassim ġeografiku tal-NSO. Fi kliem ieħor, minn perspettiva lingwistika xi gruppi ġeografiċi tal-NSO huma wesgħin wisq, fis-sens li hemm varjazzjoni rikorrenti fi ħdan l-istess reġjun. Mill-banda l-oħra, xi gruppi ġeografiċi tal-NSO jidher li huma ristretti għax kemm-il darba jkollok żewġ reġjuni jew aktar li jaqblu bejniethom.

(Għal aktar informazzjoni ara kapitlu 3 tat-teżi tal-*MA*)

Il-varjazzjoni tal-età

Din il-parti kienet maqsuma fi tnejn: *M'hemmx varjazzjoni* u *varjazzjoni ċara*. Fil-kategorija *m'hemmx varjazzjoni*, il-maġġoranza tal-parteċipanti jkunu qablu fit-tweġiba tagħhom. Dawn jammontaw għal 79%. Dan jista' jkun riżultat ta' parteċipant anzjan li jgħallem liż-żgħir l-istess lessiku li jkun tgħallem hu maż-żmien. Għalhekk għal uħud minnhom, il-kamra tan-nar ikollha terminu wieħed biss. Jista' jkun ukoll illi t-tliet kategoriji jkollhom qbil bejniethom mhux biss f'terminu wieħed imma anke f'iktar. Tal-aħħar hija xi ftit rari anke l-għaliex uħud mit-termini ma jkunux jafuhom il-pirotekniċi kollha imma dawk li għandhom esperjenza kbira f'dan il-qasam speċjalment fejn tidħol il-Kimika. F'din il-parti ġbart il-maġġoranza sħiħa tat-tabelli (119-il tabella) li juru qbil f'terminu wieħed jew iktar bejn il-parteċipanti ta' etajiet differenti.

Fil-kategorija *varjazzjoni ċara* naraw li ma jkunx hemm qbil bejn il-parteċipanti ta' età differenti. Dawn jammontaw għal 21%. F'din il-parti ċerti termini jingħadu minn kategorija waħda biss, jiġifieri jkun hemm qbil bejn żewġ kategoriji minn tlieta jew huma differenti f'kull waħda mit-tliet kategoriji. Dan hu riżultat ta' taħlit lessikali bejn il-kmamar tan-nar speċjalment mill-ewwel kategorija. Il-pirotekniċi żgħażagħ jassorbu kliem ieħor illi mhuwiex nattiv għall-kamra tagħhom minn kmamar oħra. B'hekk issib dawk li jgħidu iktar minn kelma jew espressjoni waħda biex jirreferu għal oġġett partikolari jew li jaqtgħu l-kelma li jkunu tgħallmu mill-kamra tan-nar tagħhom u jużaw dik li jkunu ppreferew jew li l-kategorija tagħhom tuża. Issib każi fejn iż-żewġ kategoriji l-oħra jħossu li għandhom jagħmlu tibdil fil-lingwaġġ tagħhom,

kemm biex iħossuhom parti mill-piroteknići żgħażagħ jew għax it-terminu jkun qed imut bil-mod il-mod sakemm jinqata' minn fomm il-piroteknikù.

Mir-riżultati jidher biċ-ċar li l-kategorija ta' parteċipanti ta' taħt il-31 sena għandhom tendenza li jvarjaw mill-bqija tal-kategoriji. Il-każi fejn iż-żgħażagħ jużaw termini differenti milli jużaw iż-żewġ kategoriji l-oħra jammontaw għal 36%. Hemm ukoll xi każi, li jammontaw għal 30%, fejn il-piroteknići ta' 51 sena 'l fuq ivarjaw miż-żewġ kategoriji l-oħra. Dan jindika li ċerti termini jinbidlu mal-medda taż-żmien.

Il-varjazzjoni tal-kamra

Għalkemm f'Malta l-ispazju huwa ristrett, ngħixu f'realtà fil-piroteknika, fejn insibu iktar minn kamra waħda f'raħal wieħed. F'Malta nsibu 11-il raħal (min-naħa ta' fuq ta' Malta, mill-Punent ta' Malta, mix-Xlokk ta' Malta u min-naħa ta' fuq u t'isfel tal-port) li għandhom żewġ kmamar tan-nar jew tlieta. Dawn huma: Il-Mosta, ir-Rabat, Ħaż-Żebbuġ, iż-Żurrieq, Ħal Kirkop, il-Qrendi, l-Imqabba, Ħal Għaxaq, il-Gudja, Ħal Luqa u Ħal Qormi. Il-gżira t'Għawdex, għalkemm hawn min iqisha bħala lokalità waħda u hemm żewġt ikmamar tan-nar fi rħula differenti, għall-fini ta' dan l-istudju mhux se jkun hekk u allura mhux se tidħol fil-fattur tal-kamra.

F'din il-parti se naraw li f'Malta nsibu wkoll varjazzjoni bejn il-kmamar tal-istess raħal. Dan jagħmlu iktar importanti l-għaliex mhux biss għandna varjazzjoni fil-ġeografija, kif semmejt iktar 'il fuq, imma anke fil-lokalità. Ġew mistħarrġa r-ritratti u l-filmati kollha biex tinħareġ jekk hemmx dan it-tip ta' varjazzjoni. Minn 150 ritratt u vidjow, 98 minnhom, li jammontaw għal 65%, insibu 'l Ħal Qormi bi 32 każ ta' varjazzjoni, iż-Żurrieq b'29 każ ta' varjazzjoni, Ħaż-Żebbuġ bi 28 każ ta' varjazzjoni, Ħal Kirkop u Ħal Għaxaq b'27 każ ta' varjazzjoni, Ħal Luqa, il-Gudja u r-Rabat b'24 każ ta' varjazzjoni, l-Imqabba b'20 każ ta' varjazzjoni, il-Qrendi b'19-il każ ta' varjazzjoni u fl-aħħar nett il-Mosta bi 17-il każ ta' varjazzjoni.

Il-glossarju u l-varjazzjoni

Wara li stħarriġt il-fattur tal-ġeografija, tal-età u anke tal-kamra, nista' ngħid liema taqsima jew taqsimiet mill-glossarju ġew l-iktar affettwati mill-varjazzjoni.

Fil-fatt it-taqsima tal-Elementi Kimiċi u tas-Sustanzi Kimiċi kienu l-inqas li ġew affettwati għall-fatt li ħafna mit-terminoloġija tiġi mgħallma kullimkien l-istess, apparti li wħud mit-termini speċifiċi jkunu jafuhom dawk il-pirotekniċi li kisbu l-liċenzja A, u li tagħmilhom eliġibbli li jħalltu l-elementi u s-sustanzi kimiċi.

L-iktar tliet taqsimiet li ġew affettwati mill-varjazzjoni huma l-Proċess tal-logħob tan-nar, in-Nar tal-ajru u n-Nar tal-art.

Il-ħeġġa għat-tiftix u t-trawwim fix-xogħol tan-nar kompla jġiegħel lill-pirotekniku jitgħallem u javvanza f'xogħlu. Dan kollu wessa' mhux biss il-lingwaġġ pirotekniku imma wkoll il-varjazzjoni lessikali. Il-pirotekniċi anzjani ħaddmu lsienhom mal-pirotekniċi żgħażagħ billi, mhux biss għaddewlhom it-termini li tgħallmu huma, imma anke spiċċaw assorbew il-lingwaġġ imsejjaħ ġdid taż-żgħażagħ imtella' f'dinja teknoloġika tal-magni u għodod li jtaffu t-tbatija tax-xogħol tal-id.

Min-naħa l-oħra, iż-żgħażagħ saħħew dak li kisbu u qed jagħmlu l-almu tagħhom biex ikabbru d-delizzju pirotekniku mhux biss f'Malta imma anke barra minn xtutna.

Tagħrif ieħor interessanti

Ġie osservat li għadd ta' kliem mill-glossarju, jew mhux reġistrat fid-dizzjunarji, jew inkella d-dizzjunarji ma jagħtux tifsira marbuta mal-logħob tan-nar. Uħud minnhom huma dawn:

Kliem mhux reġistrat	Kategorija
mmursjar / mmastirar / mmustrar	Il-Proċess tal-berqa
ffrenża	Verbi użati fil-logħob tan-nar
fnatan	Nar tal-Art
ġenisur	Nar tal-Art
ġiljuwa	Il-Proċess tal-logħob tan-nar

(Għal aktar informazzjoni ara taqsima *Aspetti lessikali u grammatikali li nsibu f'dan il-glossarju* f'kapitlu 3 tat-teżi tal-*MA*)

Konklużjoni

B'dan l-istudju soċjolingwistiku, ippruvajt nuri li x-xogħol tan-nar ma jinħaraqx malajr u jispiċċa fix-xejn f'minuta, għax b'dan kollu se jkompli jikber u jissaħħaħ dan id-delizzju. Barra minn hekk, mill-perspettiva tal-lingwa, ġiet żviluppata mappa djalettali tal-qasam lessikali tal-logħob tan-nar billi, f'kuntrast ma' studji lessikali oħra li ġeneralment jiffukaw fuq ftit lokalitajiet, dan l-istudju jifrex l-analiżi lingwistika fuq skala ferm ikbar ta' 32 kamra tan-nar minn 20 lokalità f'Malta u Għawdex. Dan ix-xogħol se jkun utli wkoll għad-dizzjunarju Malti l-għaliex id-dizzjunarji preżenti huma sajmin ħafna mill-kliem u t-tifsiriet ta' din is-sengħa.

Biblijografija

Aquilina, Ġużè. *The structure of Maltese: A study in mixed grammar and vocabulary*. Malta: Progress P, 1959. Stampat.

—. *Maltese Linguistic Surveys*. Malta: L-U ta' Malta, 1976. Stampat.

Biber, Douglas u Susan Conrad. *Register, Genre and Style*. New York: Cambridge UP, 2009. Stampat.

Borg, Albert. J. *Language and socialization in developing Malta*. L-U ta' Edinburgh: Id-Dipartiment tal-Lingwistika, 1980. Stampat.

—. *Ilsienna: studju grammatikali*. Malta: Ħas-Sajjied, 1988.

—. *The Maintenance of Maltese as a Language: what chances*. Strażburgu: European Workshop on Multicultural Studies in Higher Education, 1988.

—. *Lectal Variation in Maltese*, Bremen: It-Tieni konferenza Internazzjonali, 2009.

Borg, Alexander. 'Reflexes of Pausal Forms in Maltese Rural Dialects?.' *Israel Oriental Studies* VII (1977): 211-25. Stampat.

—. 'A Historical and Comparative Phonology and Morphology of Maltese.' Teżi tal-Ph.D, L-U ta' Iżrael, 1978. Stampat.

—. 'Language.' *Malta: Culture and Identity* (1994): 32-6 Stampat.

Briffa, Charles. *Il-Varjetajiet tal-Malti*, Malta: PIN, 2011. Stampat.

Chambers, Jack K. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*. It-2ni ed.i. Oxford: Blackwell, 2003.

Chambers, Jack K. u Peter Trudgill. *Dialectology*, Ir-Renju Unit: Cambridge UP,

1980. Stampat.
—. *Dialectology*. Ir-Renju Unit: Cambridge UP, 1998. Stampat.
Ferguson, Charles. A. 'Diglossia.' Word 15 (1959): 325-40. Stampat.
—. *Language Structure and Language Use*. Stanford: Stanford UP, 1972.
—. 'Dialect, Register, and Genre: Working assumptions about Conventionalization.' *Sociolinguistics Perspectives on Register*: 15-30. Oxford: Oxford UP, 1994. Stampat.
Ghadessy, Mohsen. *Register Analysis: Theory and Practice*. Londra u New York: Pubblikazzjoni Pinter, 1993. Stampat.
Holmes, Janet. *An introduction to Sociolinguistics*, Londra: Longman, 1992. Stampat.
Mifsud, Manwel. Bord għall-Ilsien Malti, Strateġija għal-Lingwa Nazzjonali, Ministeru tal-Edukazzjoni.
Milroy, Lesley u Matthew Gordon. *Sociolinguistics: Method and Interpretation*, Oxford: Blackwell, 2003. Stampat.
Neubeck, Kenneth. J. u Davita Silfen Glasberg. *Sociology - Diversity, Conflict, and Change*. New York: Mc Graw Hill, 2005. Stampat.
Neuman, W. Lawrence. *Social Research Methods - Qualitative and Quantitative Approaches* (il-5es ed.i). Boston: Allyn and Bacon, 2003. Stampat.
—. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative approaches* (is-6t ed.i, Pearson International, 2006.
O'Grady, William et. al. *Contemporary Linguistics: An Introduction* (it-3et ed.i), Londra: Longman, 1996. Stampat.
Saussuer, Ferdinand. *Course in General Linguistics* (it-3et edizzjoni). Trad. R. Harris, Chicago: Open Court, 1986. Stampat.
Sciriha, Lydia. 'A sociolinguistic study of Monophthongisation in Maltese.' Teżi tal-Ph.D, L-U ta' Victoria, 1986. Stampata.
—. 'The glass ceiling: Maltese women in academia.' *Humanitas, Journal of the Faculty of Arts* 1 (1999): 37-51. Stampat.
—. *Lingwa u Lingwistika*. Il-Gudja: Gutenberg Press, 1998. Stampat.
Silverman, D. *Interpreting Qualitative Data* (it-3et ed.i). SAGE, 2006. Stampat.
Southerland, Ronald H. u Francis Katamba. 'Language in social contexts.' *Contemporary Linguistics: An Introduction* (it-3et edizzjoni) (1996): 540-90. Stampat.
Tagliamonte, Sali A. *Analysing Sociolinguistic Variation*. L-Istati Uniti: Cambridge UP, 2006. Stampat.
Trudgill, Peter. *Sociolinguistics, An Introduction*. Harmondsworth: Penguin, 1974. Stampat.
—. *On dialect: social and geographical perspectives*, Oxford: Blackwell, 1974. Stampat.
—. *Sociolinguistics: an introduction to Language and Society*, Harmondsworth:

Penguin 1983. Stampat.

—. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society* (it-3et ed.i). Harmondsworth: Penguin, 1995. Stampat.

—. *A Glossary of Sociolinguistics*, Oxford: Oxford UP, 2003. Stampat.

Vanhove, M. 'La dialectologie du maltais et son historie.' *Revue d'Ethnolinguistique. Diasystème et longue durèe* (*Cahiers du Lacito*) (1999): 171-91. Stampat.

Wardhaugh, R. *An introduction to Sociolinguistics* (it-3et u l-5es ed.i). Oxford: Blackwell, 1998, 2006. Stampati.

Wimmer, R. D. u J. R. Dominick. *Mass Media Research - An Introduction.* L-Istati Uniti: Wordsworth, 1994. Stampat.